

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION EXTRAORDINAIRE DE 2003

---

9 JUILLET 2003

Proposition de loi modifiant le Code judiciaire et le Code d'instruction criminelle en ce qui concerne le remboursement des frais de justice

(Déposée par Mme Clotilde Nyssens)

DÉVELOPPEMENTS

La présente proposition de loi reprend le texte d'une proposition qui a déjà été déposée au Sénat le 29 novembre 1999 (doc. Sénat, n° 2-207/1 — 1999/2000).

Elle vise à apporter un remède au coût de la Justice en étendant aux frais exposés par l'avocat les dispositions de l'article 1017 du Code judiciaire qui prévoient la condamnation aux dépens de la partie qui a succombé.

Chacun sait que la Justice est un service public onéreux, notamment en raison de la complexité des problèmes qu'elle pose. Il y a donc lieu de déterminer qui doit en supporter le coût. La réponse dépend en fait très largement d'une option politique. Ou bien l'on considère que la justice civile concerne essentiellement des litiges entre particuliers et à eux d'en supporter les frais. Ou bien l'on admet que le fait de rendre la justice est un service d'intérêt public au même titre que la protection de la santé ou l'éducation et qu'aucun barrage financier ne doit en limiter l'accès.

Si chacun s'accorde à reconnaître et à proclamer que la Justice remplit un rôle social éminent et si la Constitution consacre en son article 23 le droit à

BELGISCHE SENAAAT

BUITENGEWONE ZITTING 2003

---

9 JULI 2003

Wetsvoorstel tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek en het Wetboek van strafvordering in verband met de terugbetaling van de gerechtskosten

(Ingediend door mevrouw Clotilde Nyssens)

TOELICHTING

Dit wetsvoorstel neemt de tekst over van een voorstel dat reeds op 29 november 1999 in de Senaat werd ingediend (stuk Senaat, nr. 2-207/1 — 1999/2000).

Het strekt ertoe iets te doen aan het aan de justitie verbonden prijskaartje door het bepaalde in artikel 1017 van het Gerechtelijk Wetboek, op grond waarvan de in het ongelijk gestelde partij in de kosten wordt verwezen, uit te breiden tot de door de advocaat gemaakte kosten.

Iedereen weet dat de justitie, onder meer gelet op de complexe problemen die ze behandelt, een dure openbare dienst is. Er moet dus worden vastgesteld wie die kosten moet betalen. Het antwoord op die vraag hangt *de facto* zeer nauw samen met een politieke keuze. Ofwel gaat men ervan uit dat de burgerlijke rechtspraak hoofdzakelijk betrekking heeft op geschillen tussen particulieren, die dan ook de kosten moeten dragen. Ofwel erkent men dat het feit recht te spreken, net als de bescherming van de gezondheid of het onderwijs, een dienstverlening van algemeen belang is en dat geen enkele financiële hinderpaal de toegang daartoe mag beperken.

Al erkent iedereen volmondig en eensgezind dat de justitie een uitermate belangrijke sociale rol vervult, en ook al verankert artikel 23 van de Grondwet het

l'aide juridique, il n'en reste pas moins que les moyens de la Justice en général et ceux affectés à l'aide légale en particulier ne suffisent pas à rendre effectif ce droit constitutionnel, malgré une augmentation constante de ces moyens depuis dix ans et les deux derniers plans pluriannuels pour la Justice.

La plus grande partie des frais de justice incombe encore au justiciable. Certains États comme l'Allemagne et l'Italie, par exemple, connaissent le régime de la «répétabilité» des honoraires en vertu duquel la partie qui succombe est condamnée à payer à la partie gagnante les honoraires des avocats auxquels elle a dû recourir pour assurer sa défense. Un tel système suppose une tarification des honoraires des avocats, à fixer par la loi et non par des barèmes établis par les ordres professionnels, puisque ceux-ci ont été considérés comme contraires aux règles de concurrence européennes.

Sans attendre l'application d'un régime de «répétabilité» des honoraires et donc d'une tarification légale en Belgique, nous proposons l'instauration d'une mesure calquée sur l'article 700 du nouveau Code de procédure français dans sa dernière version arrêtée par le décret n° 91-1266 du 19 décembre 1991 entré en vigueur le 1er janvier 1992. Cette disposition vise à permettre un remboursement plus complet des frais de justice et permet donc au juge de condamner la partie succombante non seulement aux dépens, mais aussi au remboursement d'autres frais non compris dans ces dépens.

Cette somme est déterminée par le juge en fonction de divers éléments d'appréciation. Elle ne revêt pas un caractère de peine fondée nécessairement sur une faute, mais est fixée essentiellement en équité et compte tenu des situations concrètes propres au litige.

L'équité a notamment un but de conciliation : juger en équité, c'est rechercher une solution d'apaisement entre des intérêts divergents ou opposés. D'autre part, la prise en compte de la situation économique de la partie condamnée permet au juge d'envisager des solutions adaptées au cas d'espèce. L'intérêt pratique d'une disposition souple telle que celle de l'article 700 du Code de procédure français et ses facilités d'adaptation devraient en permettre une utilisation fréquente par les juges.

recht op juridische bijstand, zulks neemt niet weg dat de middelen voor het gerecht in het algemeen, en de middelen toegekend aan juridische bijstand in het bijzonder — ondanks een gestage stijging van die middelen de afgelopen tien jaar en in weerwil van de twee jongste meerjarenplannen voor Justitie — niet volstaan om dat grondwettelijk recht daadwerkelijk toe te passen.

De gerechtskosten vallen nog grotendeels ten laste van de rechtzoekende. Een aantal Staten, waaronder Duitsland en Italië, kennen de regeling van de «terugvorderbaarheid» van de honoraria. Overeenkomstig die regeling wordt de partij die in het ongelijk gesteld wordt, veroordeeld tot het betalen, aan de winnende partij, van de honoraria van de advocaten op wie die partij voor haar verdediging een beroep heeft moeten doen. Een dergelijke regeling onderstelt dat het tarief voor de advocatenhonoraria bij wet moeten worden vastgesteld en niet via de door de beroepsordes bepaalde tarieven schalen, want die worden beschouwd als strijdig met de Europese regels inzake concurrentie.

Veeleer dan te wachten op de toepassing van een «terugvorderbaarheidsregeling» voor de honoraria, en dus van een wettelijke tarifiering in België, stellen wij voor een maatregel in te voeren die overgenomen is uit artikel 700 van de nieuwe Franse Code de procédure, waarvan de jongste versie werd vastgelegd bij het op 1 januari 1992 in werking getreden decreet nr. 91-1266 van 19 december 1991. Die bepaling wil een volledige terugbetaling van de gerechtskosten mogelijk maken en biedt de rechter bijgevolg de mogelijkheid de in het ongelijk gestelde partij niet alleen tot de gerechtskosten, maar ook tot de terugbetaling van andere, niet in dat bedrag begrepen kosten te veroordelen.

Dit bedrag wordt door de rechter vastgesteld op grond van diverse beoordelingscriteria. Een veroordeling in die kosten is als strafmaat niet noodzakelijk gebaseerd op een onrechtmatige daad: het bedrag wordt voornamelijk vastgesteld naar billijkheid en rekening houdend met de concrete situaties die eigen zijn aan het geschil.

Het doel van de billijkheid is onder meer tot een verzoening te komen. Naar billijkheid oordelen betekent immers: zoeken naar een oplossing teneinde uiteenlopende of tegengestelde belangen met elkaar te verzoenen. Het feit dat rekening wordt gehouden met de economische situatie van de veroordeelde partij biedt de rechter anderzijds de mogelijkheid voor elk geval oplossingen op maat uit te werken. Gelet op het praktisch belang van een soepele bepaling zoals die van artikel 700 van de Franse Code de procédure en op het gemak waarmee ze kan worden aangepast, zou een frequente toepassing ervan door de rechters haalbaar moeten zijn.

Le texte proposé vise donc au remboursement de frais exposés qui ne sont pas compris dans les dépens.

Une fois posé le principe même du remboursement, il y a lieu d'en proposer la mise en oeuvre. Même si la disposition proposée est applicable en vertu des principes qui régissent les relations entre les règles de procédure civile et de procédure pénale devant toutes les juridictions, y compris les juridictions répressives, le texte proposé complète l'article 194 du Code d'instruction criminelle relatif aux frais découlant des procédures devant les tribunaux correctionnels et l'article 369 du même Code relatif aux frais découlant des procédures d'assises. Il ne convient pas, selon nous, d'appliquer les nouvelles règles proposées aux tribunaux de police et donc de modifier l'article 162 du même Code. La partie qui entend obtenir le remboursement des frais exposés pour sa défense doit bien entendu les demander, les formuler et les justifier. Il n'y a pas, en la matière, d'automatisme. Les éléments de la somme allouée par le juge ne peuvent, en aucun cas, comprendre les frais couverts par les dépens et donc les actes matériels visés par l'article 1022 du Code judiciaire et, par conséquent, par le tarif civil fixé par l'arrêté royal du 30 novembre 1970 pris en vertu de cet article 1022.

Pour le reste, la somme déterminée par le juge pourra comprendre, notamment, les honoraires de l'avocat et des honoraires de consultation ainsi que les frais de déplacement et d'obtention de certaines pièces. Le montant de la somme allouée est laissé à l'appréciation du juge.

Cette évaluation ne soulèvera pas de difficultés particulières pour le coût d'obtention de certaines pièces et les frais de déplacement qui pourront être remboursés moyennant justification: le juge a seulement un droit de regard sur leur utilité.

L'évaluation des honoraires de l'avocat pose plus de difficultés. Le juge peut condamner à un remboursement intégral ou partiel des frais exposés et donc au remboursement intégral ou partiel des honoraires. Le justiciable devra évidemment apporter la preuve du paiement des honoraires et donc produire l'état des frais et honoraires de son avocat (cette publicité ne sera pas du goût de tous). De plus, cette pièce justificative devra être déposée avant la clôture des débats et, à cette date, le travail de l'avocat ne sera pas terminé.

De voorgestelde tekst strekt er dus toe gemaakte kosten — die niet in de gerechtskosten begrepen zijn — terug te betalen.

Als het principe van de terugbetaling als uitgangspunt eenmaal is aangenomen, moet de concrete toepassing ervan worden voorgesteld. De voorgestelde bepaling is voor alle rechtscolleges, met inbegrip van de strafgerichten, toepasselijk op grond van de principes die de verhouding regelen tussen de regels die voor de burgerrechtelijke procedure en die welke voor de strafrechtelijke procedure gelden. Voorts vult ze artikel 194 van het Wetboek van strafvordering aan met betrekking tot de kosten voortvloeiend uit procedures voor de correctionele rechtbanken en artikel 369 van hetzelfde Wetboek met betrekking tot de kosten voortvloeiend uit procedures voor het hof van assisen. Ons inziens moeten de voorgestelde nieuwe regels niet op de politierechtbanken worden toegepast en hoeft artikel 162 van hetzelfde Wetboek bijgevolg niet te worden gewijzigd. De partij die de voor haar verdediging gemaakte kosten terugbetaald wenst te krijgen, moet daartoe uiteraard een aanvraag indienen, de kosten omschrijven en staven. Ter zake gebeurt niets automatisch. De elementen van het door de rechter toegekende bedrag mogen in geen geval de kosten omvatten die door de gerechtskosten worden gedekt, en dus evenmin de in artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek bedoelde materiële akten, die bijgevolg gedekt worden door het tarief in burgerlijke zaken, vastgesteld bij het overeenkomstig voormeld artikel 1022 genomen koninklijk besluit van 30 november 1970.

Voor het overige kan het door de rechter vastgestelde bedrag onder meer de honoraria van de advocaat en honoraria voor raadplegingen, alsmede de reiskosten en kosten voor het verkrijgen van een aantal stukken omvatten. Het bedrag van de toegekende som wordt aan het oordeel van de rechter overgelaten.

Die evaluatie zal geen bijzondere moeilijkheden doen rijzen voor de kosten gemaakt voor het verkrijgen van sommige documenten noch voor de reiskosten die op grond van de bewijsstukken zullen worden terugbetaald: de rechter mag alleen toezien op het nut ervan.

De evaluatie van de advocatenhonoraria doet meer problemen rijzen. De rechter kan een veroordeling tot een gehele of gedeeltelijke terugbetaling van de gemaakte kosten, en bijgevolg tot een gehele of gedeeltelijke terugbetaling van de honoraria uitspreken. De rechtzoekende zal dus uiteraard het bewijs van de betaling van die honoraria moeten leveren en bijgevolg de staat van kosten en honoraria van zijn advocaat moeten overleggen (met die openbaarheid zal overigens niet iedereen even gelukkig zijn). Bovendien zal dat bewijsstuk vóór het afsluiten van de debatten moeten worden neergelegd en op die datum zal het werk van de advocaat niet beëindigd zijn.

L'évaluation par le juge aura donc lieu le plus souvent en fonction de ce qu'il considérera être le montant normal des honoraires des avocats, à défaut d'une évaluation basée sur la réalité des coûts. Le texte proposé constituera sans doute une amorce d'une tarification de l'honoraire par le juge.

Le texte proposé, d'apparence anodine, touche en définitive à des problèmes complexes, tant au plan de la technique juridique qu'à celui de la fonction de Justice, du principe de sa gratuité, de la fonction et de l'indépendance des avocats. Il ne résout pas le problème fondamental, celui du coût de la Justice et de sa facilité d'accès, dans la mesure où le coût pèse encore sur le justiciable. Les frais visés par le texte proposé ne représentent qu'une partie des dépenses que doit assumer le plaideur. Il ne faudrait pas oublier l'importance accrue des frais de procédure. Le texte proposé ne rend pas la Justice gratuite mais constitue un simple aménagement de la répartition des frais entre les justiciables eux-mêmes.

Clotilde NYSSENS.

*
* *

PROPOSITION DE LOI

Article 1er

La présente loi règle une matière visée à l'article 78 de la Constitution.

Art. 2

L'article 1017 du Code judiciaire, remplacé par la loi du 24 juin 1970 et modifié par les lois du 30 juin 1971 et du 19 février 2001, dont le texte actuel formera le § 1er, est complété par un § 2, rédigé comme suit :

« § 2. Le juge condamne la partie tenue aux dépens ou, à défaut, la partie qui a succombé, à payer à l'autre partie la somme qu'il détermine au titre des frais exposés et non compris dans les dépens.

Le juge tient compte de l'équité ou de la situation économique de la partie condamnée. Il peut, même

De evaluatie door de rechter zal dus meestal geschieden op grond van wat hij, bij gebrek aan een evaluatie op grond van de reële kosten, als het normale bedrag voor advocatenhonoraria zal beschouwen. De tekst die wij voorstellen zal ongetwijfeld een aanzet zijn voor een tarifiering van de honoraria door de rechter.

De voorgestelde tekst, die ogenschijnlijk als vrij onbelangrijk kan overkomen, raakt uiteindelijk toch complexe problemen, en zulks zowel op het vlak van de juridische techniek als op dat van de functie van de justitie, van het principe van de kosteloosheid ervan, van het ambt en de onafhankelijkheid van de advocaten. De tekst lost het fundamentele probleem van de kosten van de rechtsbedeling en de vlotte toegankelijkheid tot de justitie niet op: de kosten wegen immers nog steeds op de rechtzoekende. De door de voorgestelde tekst bedoelde kosten vertegenwoordigen maar een deel van de uitgaven die de pleiter moet doen. Daarbij mag men het toenemende aandeel van de procedurekosten niet uit het oog verliezen. De voorgestelde tekst maakt de justitie niet kosteloos, maar is er alleen op gericht de onderlinge opdeling van de kosten tussen de rechtzoekenden zelf te herschikken.

*
* *

WETSVOORSTEL

Artikel 1

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet.

Art. 2

Artikel 1017 van het Gerechtelijk Wetboek, vervangen door de wet van 24 juni 1970 en gewijzigd door de wetten van 30 juni 1971 en 19 februari 2001, waarvan de huidige tekst § 1 zal vormen, wordt aangevuld met een § 2, luidende:

« § 2. De rechter veroordeelt de partij die in de kosten is verwezen of, bij ontstentenis daarvan, de partij die in het ongelijk is gesteld, tot het betalen, aan de andere partij, van het bedrag dat hij vaststelt als gemaakte kosten die niet in de gerechtskosten begrepen zijn.

De rechter houdt rekening met het billijkheidsprincipe of met de economische situatie van de veroor-

d'office pour des raisons tirées des mêmes considérations, dire qu'il n'y a pas lieu à cette condamnation.»

Art. 3

L'article 194 du Code d'instruction criminelle, remplacé par la loi du 25 octobre 1950, est complété par l'alinéa suivant :

«Lorsqu'il apparaît inéquitable de laisser à la charge de la partie civile les sommes exposées par elle et non comprises dans les frais, le juge peut condamner l'auteur de l'infraction à lui payer le montant qu'il détermine.»

Art. 4

L'article 369 du même Code, remplacé par la loi du 21 décembre 1930, est complété par l'alinéa suivant :

«Lorsqu'il apparaît inéquitable de laisser à la charge de la partie civile les sommes exposées par elle et non comprises dans les frais, le juge peut condamner l'accusé qui succombe à lui payer le montant qu'il détermine.»

23 juin 2003.

Clotilde NYSSENS.

deelde partij. Hij kan, zelfs ambtshalve om redenen voortvloeiend uit dezelfde overwegingen, stellen dat er geen reden tot die veroordeling is.»

Art. 3

Het door de wet van 25 oktober 1950 vervangen artikel 94 van het Wetboek van strafvordering wordt aangevuld met het volgende lid :

«Wanneer het onbillijk blijkt de door de burgerlijke partij gemaakte — niet in de gerechtskosten begrepen — kosten door haar te laten dragen, kan de rechter de dader van het misdrijf veroordelen tot het betalen, aan de burgerlijke partij, van het door hem vastgestelde bedrag.»

Art. 4

Het door de wet van 21 december 1930 vervangen artikel 369 van hetzelfde Wetboek wordt aangevuld met het volgende lid :

«Wanneer het onbillijk blijkt de door de burgerlijke partij gemaakte kosten, die niet in de gerechtskosten begrepen zijn, door haar te laten dragen, kan de rechter de beschuldigde die in het ongelijk wordt gesteld, veroordelen tot het betalen, aan de burgerlijke partij, van het door hem vastgestelde bedrag.»

23 juni 2003.